

Araştırma Makalesi

DP ile CHP Anlaşmazlıkları Bağlamında İsmet İnönü'nün 1952 Yılı Ege ve Marmara Bölgesindeki Gezileri ve Basına Yansımaları

Bilal Tunç*

ORCID: 0000-0001-5361-8494

Öz

Türk siyasi tarihinde 27 yıl süren tek parti yönetiminden sonra iktidara gelen Demokrat Parti (DP) ile bir önceki iktidar olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) arasında çok ciddi sorunlar yaşanmıştır. Dönem itibarıyla iktidarla muhalefet arasındaki anlaşmazlıklar sadece siyasi alanla sınırlı olmayıp başta ekonomi olmak üzere idari, sosyal ve askeri konularda olmuştur. Söz konusu tartışmaların başlangıcını da DP iktidarının ilk yıllarında Halkevlerinin kapatılması ve CHP mallarına el konulması teşkil etmiştir. Bu olaydan sonra 1952'de Marmara ve Ege Bölgesi gezilerine çıkan İsmet İnönü'nün bilhassa İzmir'de yaptığı konuşması iktidar tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. İnönü, İzmir konuşmasından sonra gittiği Manisa, Balıkesir ve Bursa illerinde de ciddi tepkilerle karşılaşmış ve gezilerini tamamlayamadan İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. Bu çalışmanın amacı, 1952 yılı itibarıyla iktidarla muhalefet partileri arasındaki sorunları neden sonuç ilişkisi içinde ele almak ve bu sorunlara yol açan sebepleri ortaya çıkarmaktır. Zira DP ile CHP arasındaki tartışmalar sadece 1952 yılıyla sınırlı olmayıp 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne kadar devam etmiştir. Bilhassa, bahsi geçen olayların ortaya çıkmasında 1952 yılı önemli bir tarih olarak görülmektedir. Dolayısıyla, çalışmamıza arka plan oluşturması maksadıyla, 1952 yılı ve öncesindeki gelişmeler, etraflıca incelemeye tabi tutulmuştur. Bu kapsamsa, 1952 yılında Marmara ve Ege Bölgesi gezilerine çıkan İsmet İnönü'nün, bilhassa İzmir'de yaptığı konuşması ve ardından gittiği Manisa, Balıkesir ve Bursa illerine yaptığı gezilerde basına yansıyan tepkiler, yerel ve ulusal gazeteler üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adnan Menderes, Balıkesir, Bursa, İsmet İnönü, İzmir, Manisa.

* Dr. Öğr. Üy., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Anabilim Dalı, E-Posta: btunc@agri.edu.tr.

In The Context Of DP and RPP Conflicts İsmet İnönü's Trips to the Ege and Marmara Region in 1952 and Reflections on Press

Abstract

It is known that very serious problems were experienced between the previous ruling Republican People's Party (RPP) and Democratic Party (DP), who owns the power after 27 years of single-party rule in Turkish political history. The problems between power and opposition in the period hadn't been only limited to the political sphere, but also there were major disputes in this period especially in the economy, administrative, social and military issues. The beginning of such discussions were constituted the closure of the People's Houses and the seizure of CHP properties in the first years of the DP administration. After these events, İsmet İnönü who visited the Marmara and Aegean regions in 1952 was welcomed with great reaction especially because of his speech in İzmir. İnönü, encountered serious reactions in Manisa, Balıkesir and Bursa as the result of his speech in İzmir and he had to return to Istanbul before completing the trips. The purpose of this work is to examine in detail the problems between power and opposition parties as of 1952 and consider the reasons leading to these problems as in the form of substances. The debates between the DP and the CHP hadn't been limited to only 1952, and these debates continued until the May 27, 1960 military coup. In particular, the 1952 is seen as an important date in the emergence of the betting events. So, in this study, the developments before 1952 were subjected to thorough examination. This study has been mainly based on the use of national newspapers and research and investigation studies.

Keywords: Adnan Menderes, Balıkesir, Bursa, İsmet İnönü, İzmir, Manisa.

Поездки Исмета Инёню по регионам Эге и Мармара в 1952 году из-за недомолвок между ДП и НРП и их отражение в прессе

Резюме

После 27 лет однопартийного правления в истории Турции пришедшая к власти Демократическая партия (ДП) переживала серьезные разногласия с будущей ранее в правлении Народно-республиканской партией (НРП). Эти разногласия не ограничивались одной лишь политической сферой, охватывая также экономические, управленческие, социальные и военные вопросы. А начало им было положено, когда ДП в первые годы своего руководства приняла решение о закрытии общественных (народных) центров и конфискации имущества НРП. После этих событий отправившийся в 1952 году в поездку по областям Эге и Мармара Исмет Инёню выступил с речью в Измире, которая вызвала сильную реакцию у власти. После измирской речи Инёню столкнулся с сильной реакцией также и в городах Маниса, Балыкесир и Бурса, куда он отправился после Измира, и эта реакция не позволила ему завершить свою поездку, заставив вернуться в Стамбул. Цель данного исследования – изучение причин возникновения и результатов разногласий между правящей и оппозиционной партиями, начиная с 1952 года. Стоит отметить, что разногласия не ограничились 1952 годом, а продолжились вплоть до военного переворота 27 мая 1960 года. Более того, в возникновении упомянутых событий 1952 год отмечается, как особый год. Другими словами, в качестве фонового плана нашего исследования были тщательно изучены события, случившиеся в и предшествовавшие 1952 году. В этом плане, поездка Исмета Инёню в 1952 году в области Эге и Мармара, особенно его речь в Измире, а также отражение в печати последовавших этому поездок в города Маниса, Балыкесир и Бурса были исследованы на основе материалов местных и национальных газет.

Ключевые слова: Аднан Мендерес, Балыкесир, Бурса, Исмет Инёню, Измир, Маниса

Giriş

DP, 1946'da siyasal hayata atılmış ve bunu 1960 yılına kadar sürdürmüştür. DP'nin kurulduğu tarihlerde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, siyasi bir muhalefet partisinin oluşmasını istemekteydi. Bu kapsamda 7 Ocak 1946 tarihinde DP'nin kurulmasıyla birlikte Cumhurbaşkanı'nın bu isteği gerçekleşmiş oluyordu. Söz konusu siyasi oluşum, bizzat CHP'nin içinden çıkmış ve CHP'li dört kişi parti içi muhalefet neticesi bağlı oldukları partilerinden ayrılarak yeni bir oluşum içine girmişlerdir. Bu oluşum içinde yer alanlar Celal Bayar, Fuat Köprülü, Adnan Menderes ve Refik Koraltan'dır. Adı geçen kişiler, özellikle de Dörtlü Takrir sayesinde tanınmışlardır.¹ Daha sonraları bu dörtlüye CHP içinde muhalefet eden diğer kişiler de katılmışlardır. Bu yolla CHP'ye karşı çıkanlar, güçlü bir parti durumuna gelerek iktidara geçmeyi planlamışlardır.²

Yukarıda ifade edildiği şekliyle DP, yaptığı çalışmalar neticesinde amacına ulaşmış ve iktidar olmayı başarmıştır. Bu bağlamda DP, 1950 seçimleriyle iktidara gelmiş ve akabinde 1954 ve 1957'de yapılan milletvekili seçimlerini de kazanarak iktidarını daha da güçlendirmiştir. Bilindiği üzere, 1950 seçimleri Türk demokrasi tarihinde ayrı bir yere sahiptir. Bu seçimlerle CHP yönetimin 27 yıl boyunca devam eden iktidarına son verilmiş ve DP yeni bir güç olarak iktidar olmuştur. Uzun bir zaman diliminde CHP tarafından yönetilmeye alışkın olan vatandaşlar için de 1950 seçimleri ilginç sonuçlar doğurmuş ve bu seçimler sonunda CHP iktidarına tamamıyla son verilmiştir. Bilhassa 1950 Milletvekili Genel Seçimleri 14 Mayıs 1950'de olaysız bir şekilde gerçekleşmiş ve DP çoğunluğu alarak iktidara gelmiştir.³ Böylece 1950'li yılların Türkiye'sinde yeni bir dönem başlamış ve çok partili hayatın gereği olarak farklı bir parti iktidara gelebilmeyi başarmıştır.

DP iktidarının ilk icraatları başta CHP olmak üzere muhalefet partilerinin büyük tepkisini çekmiştir. Bu icraatın ilki askeri ve bürokratik kadroda yapılan ciddi değişikliklerdir.⁴ İkincisi ise Arapça ezan yasağının kaldırılmasıdır.⁵ Muhalefet partisi olan CHP'yi en çok kızdıran olay ise,

¹ Tefik Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950), İmge Yayınları, İstanbul, 2003, s.410.

² Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, (Çev. Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1993, s.303; Erik Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, (Çev. Yasemin Saner Gönen), İletişim Yayınlar, İstanbul, 2010, s.304-305.

³ Karpat, H. Kemal, Türk Demokrasi Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.245.

⁴ Hakan Özdemir, "Demokrat Parti (DP) İle Adalet Ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin Karşılaştırmalı Tarihsel Analizi", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 22, Sayı 2, s. s.193.

⁵ Zakir Avşar, Ayşe Elif Emre Kaya, "Arapça Ezan Yasağı ve Kaldırılması", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 33, Sayı 95, 2017, s.125.

Halkevlerinin kapatılması ve CHP'nin mallarına el konulmasıdır.⁶ Bu olaylardan sonra 1952 yılı ekim ayında Cumhurbaşkanlığından sonra tekrar CHP'nin başına geçen İsmet İnönü, Ege ve Marmara gezilerine çıkmış ve bu icraatlardan dolayı tepkisini dile getirmek istemiştir. Ancak onun konuşmaları vatandaşlar ve DP tarafından ihtilal nutukları olarak değerlendirilmiştir. İsmet İnönü'nün gezilerinden önce Adnan Menderes, Sivas'ta bir nutuk irat etmiştir. Devrin gazetelerine göre, İsmet İnönü'nün İzmir nutkundan dolayı Balıkesir, Manisa ve Bursa illerinde istenmeyen olaylar yaşanmıştır. Söz konusu durumları ele almadan önce Halkevlerinin kapatılma süreciyle Adnan Menderes'in Sivas'taki konuşmaları üzerinde durmanın olayları değerlendirme bakımından daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

1. Halkevlerinin Kapatılması

14 Mayıs 1950'de gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçimlerini kazanarak iktidar olan DP'nin birinci döneminde devlet daireleri başta olmak üzere bütün kamu kurum ve kuruluşlarında ve askeri yapı üzerinde tek parti iktidarının etkileri bulunmaktaydı. Başbakan Adnan Menderes ve yönetimi, söz konusu durumu bertaraf etmek maksadıyla bazı tedbirler alma cihetine gitmiştir. Bunların başında CHP'nin mallarına el koymak gelmektedir. CHP'nin mal varlığına yönelik kamuoyuna ilk bilgi, 1950 yılı Eylül ayında Maliye Bakanı Halil Ayan'ın Halkevlerine yönelik yaptığı açıklamalarla verilmiştir. Halil Ayan, "*Gerek Hükümet ve mahalli idarelerden verilen paralarla temin edilmiş, gerek Türk Ocaklarından devralınmış gayrimenkuller çıkarılırsa CHP'nin elinde fazla bir gayrimenkul kalacağını zannetmiyorum*" sözleriyle CHP'ye ve partiye bağlı olan Halkevlerine yönelik bir çalışmanın iktidar partisi tarafından yürütüldüğünün işaretini vermişti. "*Milleti şuurlu, birbirini anlayan birbirini seven, ideale bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilatlandırmak*" amacıyla 1932'de kurulan Halkevleri, bir siyasi kurum olarak düşünülmemiştir.⁷ Ancak daha sonraki aşamalarda Halkevleri, CHP'nin resmi organları haline gelmiştir.

DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte ne olacağı tartışma mevzusu olan Halkevlerinin kapatılacağı yönünde haberler basın tarafından derinlemesine işlenmeye başlanmıştır. Bunun dışında bu tarihlerde maddi sorunlardan dolayı Halkevlerinin çalışmalarında da ciddi aksaklıklar olmuştur. Bu da, halkevlerinin varlıklarını iyice tehlikeye sokmuştur.⁸ DP'ye göre, Halkevleri CHP'nin siyasal çalışmalarının tamamen dışında ve sadece idari

⁶ Bilal Tunç, Ağrı Halkevleri (1934-1951), Eğitim Yayınevi, Konya, 2018, s.51.

⁷ Fevzi Çakmak, "Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mallarına El Konulması", History Studies, Cilt 3, Sayı 7, 2015, s.1-2; Bilal Tunç, Ağrı Halkevleri (1934-1951), s.51-52.

⁸ Ömer Obuz, "Halkevlerinin Kapatılmasının Türk Basınına Yansımaları", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 41, Sayı 8, 2015, s.501.

Tunç

açından parti genel merkezine bağlı bir kuruluş olarak öngörülmüştü. Fakat 1936'dan itibaren valilerin illerde CHP il başkanı görevini üstlenmesiyle birlikte devlet bütçesinden Halkevlerine yardımlar yapılmış ve bu yardımların bir kısmından CHP'de maddi faydalar sağlamıştır. İşte DP iktidarı döneminde söz konusu olan tartışmaların temel nedeni bu yardımlar olmuştur. Bu da Halkevlerinin kapatılmasını ciddi bir şekilde gündemde tutmuştur.⁹

DP tarafından Halkevlerinin varlığının sonlandırılması ile ilgili ciddi tartışmaların yaşandığı tarihlerde CHP'liler, Halkevlerinin değerli kurumlar ve yapılar olduğunu dile getirmişler ve onların parti ayrımı gözetilmeksizin tüm gençlere ve tüm halka açık olduğunu vurgulamışlardır. CHP'nin bu çalışmalarına ve düşüncelerine rağmen; iktidarla muhalefet partileri arasında herhangi bir uzlaşma sağlanamamış ve DP'liler tarafından Halkevlerinin kapatılması için bir taktir verilmiştir.¹⁰ Halkevlerinin kapatılmasına yol açan kanun 8 Ağustos 1951'de 5830 sayılı kanun teklifinin maddeleri üzerinde saatlerce süren görüşmelerin ardından kanun teklifi oylamaya sunulmuştur. CHP'li vekillerin katılmadığı oturumda, 342 milletvekili oylamaya katılmıştır. Aralarında CHP'li vekillerin tamamıyla bir kısım DP'li vekilin de yer aldığı 125 kişi oylamaya katılmamıştır. Oylamaya katılan vekillerden 339'u evet, 3'ü hayır oyu vermişti. Böylece kanun Meclis tarafından kabul edilmişti.¹¹

Adı geçen kanun 11 Ağustos 1951 tarihli Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş, böylece Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden biri aktif olan Halkevleri kapatılmıştır¹². Burada üzerinde durulması gereken nokta, Halkevlerinin mallarına ne olduğu konusudur. Halkevleri kapatıldıktan sonra, mal varlıklarının büyük bir kısmı, Türk Ocakları'na ve önemli bir kısmı da hazineye devredilmiştir.¹³ Halkevlerinin kapandığı tarihlerde ülke genelinde il ve ilçelerde olmak üzere toplamda 478 Halkevi yer almaktaydı.¹⁴ Bu veriler, dönem itibarıyla Türkiye'de Halkevlerinin ne kadar yaygın kurumlar olduğunu bir kez daha ortaya çıkarmaktadır.

Yukarıda başta CHP olmak üzere muhalefetin tepkisine yol açan DP'nin ilk dönemlerdeki icraatları sonrasında CHP Genel Başkanı ve muhalefet lideri olan İsmet İnönü de bunlarla ilgili düşüncelerini ve neden karşı olduğunu halka anlatmak üzere yurt içinde düzenlenen etkinliklere

⁹ Fevzi Çakmak, "Halkevlerinin Kapatılması", 2; Bilal Tunç, Ağrı Halkevleri (1934-1951), s.51.

¹⁰ Yavuz Özdemir ve Elif Aktaş, "Halkevleri (1932'den 1951'e)", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 45, 2011, s.261.

¹¹ Fevzi Çakmak, Halkevlerinin Kapatılması, s.9.

¹² Resmi Gazete, 11 Ağustos 1951, Sayı:7882, s.1782.

¹³ Yavuz Özdemir vd., "Halkevleri (1932'den 1951'e)", s.262.

¹⁴ Anıl Çeçen, Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri, Çağ Pazarlama yayınları, İstanbul, 2000, s.210; Bilal Tunç, Ağrı Halkevleri (1934-1951), s.51-53.

Tunç

katılmıştır. İsmet İnönü'nün nutukları arasında en çok ses getireni İzmir Nutku olmuştur, lakin onun İzmir konuşmasından önce Adnan Menderes Sivas'a gitmiş ve burada muhalefetin iddialarına yanıt vermiştir. Devrin ulusal basınına göre olayların seyri şu sırayla gerçekleşmiştir: Adnan Menderes'in Sivas Nutku, İsmet İnönü'nün Sivas Nutku, İsmet İnönü'nün Manisa, Balıkesir ve Bursa'daki temasları sırasındaki olaylarla ilgili gensoruların verildiği ve soruşturmaların yapıldığı TBMM görüşmeleri.

2. Adnan Menderes'in Sivas Nutku

İsmet İnönü'nün İzmir gezisi öncesinde 4 Ekim 1952'de Sivas'ta bulunan Başbakan Adnan Menderes, muhalefetin iddialarına cevap vermiştir. Konuyla alakalı olarak Menderes, “Ülkede asayişsizlik var diyorlar, bunlar bu memleketi içeride ve dışarıda kötü göstermek isteyen insanların mesnetsiz iddialarıdır” demiştir. Menderes konuyla alakalı olarak konuşmasının devamında şunları söylemiştir:

“Muhalefitemiz iddia ediyorlar ki, baskı vardır. Memlekette birçok kötü işler yapılmaktadır. Sorarım size hangi baskıdan şikâyetçisiniz. Siz bu memlekette baskıları azim ve iradenizle kaldırdınız. O halde hangi baskıdan bahsedebilirler. Biz iktidar olarak bazen nizamet dağıtan bazen şu zatı tehdit altında ezaya sokan ve vatandaşlara ıstırap veren insanlar değiliz. İktidarı ancak hizmet olarak omuzlarımıza yüklemiş kimseleriz. Hâlbuki onlar iktidardayken saltanat sürmüşlerdir. Birtakım vatandaşları nimetlere gark etmişler, bazılarını da en ağır cezalar altında sürü gibi idare etmek yolunu tutmuşlardır. Sizler demokratik bir nizam içinde demokrasinin bütün nimetlerinden faydalanan hür ve serbest insanlarsınız. Bu memlekette cereyan eden hadiseleri gören, hisseden vatandaşlar olarak sizin hissettiklerinizi bir kenara koyuyorum. Öbür taraftan kendilerini zorlayarak vicdanlarını zorlayarak bu memlekette açlık, asayişsizlik olduğunu, bu kadar kuvveti olan dış emniyetimizi güya zayıflamış gibi göstermek samimiyetsizliğini bir tarafa koyuyorum. Aradaki büyük farka işaret etmek istiyorum. Dikkat ediyor musunuz? Samimiyetsizdirler. Bu samimiyetsizlik kelimesi üzerine bilhassa dikkatinizi celp etmek isterim.”¹⁵

İsmet İnönü'nün İzmir nutkundan önce Adnan Menderes Sivas'ta yaptığı konuşmayla ülkede hiçbir yanlış hareketin olmadığını iddia ederek muhalefetin belirttiği baskıların olmadığını ifade etmiştir. Adnan Menderes, ayrıca şu konuları da dile getirmiştir:

“Birtakım politikacıların bugünkü konuşmalarına bakınız, vicdanlarını zorlayarak konuşmuyorlar mı? Siyasi edebiyatımıza yeni bir kelime soktular: Partizanlık, bu ne demektir? Arkadaşlar, partizanlıktan maksatları bir Hükümet idaresinin vatandaşları farklı muameleye tabi tutması, ancak kendi parti mensuplarının işlerini görmesi lazım ise, bu kendi zamanlarına has olan vaziyettir. Kendi zamanlarında normal bir idare mi vardı? Bir hukuk devleti mi vardı? Devlet dahi yoktu denilebilir. Birtakım insanların bir araya gelmesi ve bir arkadaşlık havası içerisinde idareye el koymuş insanlar zümresi vardı ki bu idareye zaman zaman devlet, zaman zaman Hükümet ve zaman zaman parti ismi vermişlerdi.”¹⁶

¹⁵Aydın Tarihi Dergisi, 4 Ekim 1952; Milliyet, 5 Ekim 1952, Sayı:452, s.1.

¹⁶Aydın Tarihi Dergisi, 4 Ekim 1952.

Tunç

Başbakan'ın söz konusu ifadeleri, iktidarla CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün bazı konularda birbirilerine ne derece farklı bakış açılarına sahip olduklarını kanıtlar niteliktedir. Adnan Menderes, konuşmasının devamında yukarıdaki ifadeyi niçin kullandığını gerekçeleriyle ifade etmektedir. Başbakan'ın nutkunda şu ifadeler yer almaktadır:

“Asayişsizlik var diyorlar, partizanlık var diyorlar. Bunlar bu memleketi içeride ve dışarıda kötü göstermek isteyen insanların mesnetsiz iddialarıdır. Bunlar öyle siyasi sözlerdir ki, hadiselere rakamlara vurulmadan ezelden edebe söylenebilir. Ama davayı bir muhalefet tezvirinden azade olarak ve memleket menfaatlerini ortaya çıkararak konuşmak icap ederse, bütün bunlar ispatı mümkün olmayan mevzulardır. Bunlar üzerinde samimiysizlikle politika yapmak istiyorlar. Niçin memleket ziraatını, limanlarını, iktisadiyatını, bütçesini ve bütün kalkınma hamlelerini ele almıyorlar? Çünkü bunlar rakama ve esere dayanan işlerdir.”¹⁷

Bu sözlerden çok açık bir biçimde görüleceği üzere muhalefet partileri, DP iktidarında ülke genelinde partizan hareketlerin yoğunlukta olduğunu iddia etmişler ve bunun sorumlusu olarak da iktidarı göstermişlerdir. Başbakan Adnan Menderes ise asıl partizanlığı kendilerinden önceki iktidarın yaptığını iddia etmiş ve muhalefeti yalancılıkla suçlamıştır. Bu durum, iktidarla muhalefet partileri arasında dönem itibarıyla çok ciddi anlaşmazlıkların olduğunu bir kez daha ortaya çıkarmaktadır. Adnan Menderes konuşmasının diğer safhasında muhalefetin iddialarının doğru olmadığını ve söz konusu savları hangi gerekçeyle kabul etmediğini şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Evet, niçin bunlardan bahsetmiyorlar? Sebebini ben izah edeyim. Çünkü onların zamanında on senede yapılmayan işler iki senede yapılmıştır. Çünkü milletin iradesiyle vazife alan bir iktidar iş başındadır. Bu müspet işlerden şimdi vatandaşların dikkatini başka sahalara çekmek istiyorlar. Gayeleri budur. Böylece bulanık suda balık avlamaya uğraşıyorlar. Muhterem arkadaşlarım, demin bir arkadaş bana şu suali sordu: Ankara'daki kongresi sırasındaki konuşmamız karşısında onların hareket tarzı ne oldu? Ben bu kongrede dedim ki: DP de, CHP de bu milletin siyasi hayatında aziz varlıklarıdır. Bu varlıkları kaldırmaya çalışmak siyasi hayatı karanlıklara gömmek demektir. Hürriyet içinde vazife gören bir idare sisteminin başlıca dikkat edeceği nokta şudur: İktidar ve muhalefet birbirini tamamlamak suretiyle çalışmak mecburiyetindedir. Bu gayenin tahakkukuna uğraşacağız. Ben kendilerine Ankara kongresinde dedim ki tenkit ediniz. Muhalefet vazifelerinizi yapınız. Hâlbuki muhalefet safında olan kimseler küfretmek, tezvir yapmak ve hürriyetini de sahip oldukları kanaatindedirler. Bu suretle onlar bu memlekette muhalefet yaptıkları iddiasındadırlar.”¹⁸

Adnan Menderes bu konuşmasında CHP'nin bir parti olarak Türk siyasal hayatı içinde olması gerektiğini düşünmektedir, buna rağmen muhalefet ise iktidarın bu partiyi kapatma gayreti içinde olduğunu iddia etmektedir. Bu da, partilerin mevcudiyetleri ve yapıları konusunda siyasi partiler arasında bir görüş birliği olmadığı şeklinde değerlendirilmektedir. Ayın Tarihi dergisine göre Adnan Menderes, konuşmasının diğer safhasında

¹⁷ Ayın Tarihi Dergisi, 4 Ekim 1952.

¹⁸ Milliyet, 5 Ekim 1952, Sayı:452, s.7.

Tunç

muhalefetin halkı kıyama ve isyana teşvik ettiğini söylemektedir. Bu bağlamda Menderes'in nutku aşağıda gösterildiği şekildedir:

“Siyasi emniyet şöyle dursun, ırzımızın, canımızın, malımızın bile emniyet altında bulunmadığını propaganda etmektedirler. Bu ne demektir? Kalkın ey ehli vatan demektir. Bu sözler bir kıyama tahrikten başka bir şey midir? Vatandaşları kafile kafile oraya buraya toplayarak memlekette vaki olmayan bir hal vaki olmuş gibi göstermekten hususi bir menfaat ummaktadırlar. Başka memleketlerde mitingler yapılır mı yapılmaz mı? Elbette yapılır, ama miting bir hakkı elde etmek için yapılır. Biz de miting yapmıştık, fakat biz hakkın peşindeydik. O zamanki hadiseleri tekrar hatırlatmak istemem. Herkesin malumudur ki, vatandaş hak ve hürriyetleri bütün memlekette kırk bin köyün gözü önünde ayaklar altına alınmıştır. 1946 seçimlerinin facialarını bertaraf edecek seçimler yapılana kadar biz ayaktaız dedik, öyle mitingler yaptık. Şimdi böyle bir vaziyet var mıdır? O halde mitingle elde edilmek istenen gaye nedir? Orada burada 15-20 dakikalık birbirini tutmaz ve anlaşılmaması için manasızlaştırılmış sözleri bir araya getirip söylemek için on binlerce vatandaşı ne maksatla bir araya topluyorlar? Maksat tahriktir. Eğer miting yapmak icabetse biz de mitingler yapacağız. Onlar miting yapar, biz yaparız ama bunun faydası nedir? Milleti karıştıralım, bunu mu istiyorlar? Memleket ve millet için işimiz kalmamıştır da miting mi yapalım? Su bekleyen binlerce köyümüz var. Zapt edilmesi lazım gelen azgın sularımız var. Öbür yandan su ihtiyacı ile çatlamış büyük araziler bizi bekliyor. Bunca iş karşısında her şeyi bırakıp onların peşine mi düşelim.”¹⁹

Adnan Menderes, bu konuşmasıyla muhalefetin yaptığı toplantı ve mitinglere karşı olmadığını, ancak ülkede birlik ve düzeni bozmaya sebep olan faaliyetlere izin vermeyeceğini belirtmiştir. Muhalefet ise, miting ve gösteri haklarının engellediğini iddia etmektedir. Birbirine zıt olan bu farklı iki durum, dönemin siyasi yapısının anlaşılması açısından önemli bir durum arz etmektedir şeklinde düşünülebilir. Bunun dışında, Başbakan Adnan Menderes CHP'nin yaptığı mitinglerle alakalı olarak şunları söylemiştir:

“Maksatları nedir, yeni bir parti mi kuruyorlar? Bir milli kıyam mı hazırlıyorlar? Nedir bu mitingler? Bir milletin sınırlarını dört sene mütemadiyen seçimlerin arifesindeymiş gibi tutmak, onu mütemadiyen yormak vatanperverlik midir? Büyük Millet Meclisinde altmış milletvekilleri vardır. Şimdi mecliste neden konuşmuyorlar? DP iktidarının bir hukuk devleti olmadığını ne zaman ispat etmişlerdir? Bizim hangi işimizi tenkit ettiler? Söylemiyorlar. Anayasanın tadili lazımdır diyorlar. Siz vaktiyle bu tadili neden yapmadınız. Seçim kanunu kötüymiş, siz iyisini neden getirmediğiniz. Bu memleketi bir baştan bir başa iki dudak arasından çıkan emirlerle idare ettikleri zaman bunları yapmak için imkânları mı yoktu? Bunların hiçbir tenkiti samimi bir maksada istinat etmemektedir. Sorarım halkın gözünden düşmüş bir iktidar böyle mi olur? Bugünkü vaziyette itibardan düşmüş bir iktidar manzarası mıdır? Bu milletin bir iktidara karşı hoşnutsuzluk gösterdiği var mıdır? Ankara'da bir gazeteci arkadaşımızın sorduğu gibi onlara sormak gerekir: İhtilal mi istiyorsunuz, intihap mı? İntihapsa biz intihaba hazırız. Bunu tecrübe etmek istiyorsanız buyurunuz. Ama bu fitne bitsin artık.”²⁰

¹⁹ Aynı Tarihi Dergisi, 4 Ekim 1952.

²⁰ Milliyet, 05 Ekim 1952, Sayı:452, s.7.

3. İsmet İnönü'nün İzmir Nutku

Adnan Menderes'in Sivas gezisinden sonra muhalefet lideri CHP Genel Başkanı İsmet İnönü 5 Ekim 1952'de ordu vapuruyla Gelibolu ve Çanakkale'den geçerek İzmir'e gelmiş ve Cumhuriyet Meydanı'nda Atatürk Heykeli önünde 40.000 kişilik bir gruba hitap etmiştir. İnönü'nün konuşmalarında şunlar ön plana çıkmaktadır:²¹

*“Politika ihtirasları, iktidar için mesnet olur zannedilerek irticayı okşamak, Cumhuriyet'in büyük ıslahatını tehlikeye koymuştu. Bu cereyanların şimdilik boşa çıkması genç ve yaşlı halk külesinin ve vatansever gazetelerin karşı koymasıyla mümkün olmuştur. Halkevlerinin kapanması gibi muazzam bir kültür yıkımı vuku bulmuştur. Dört bin küsur kütüphane, halk için toplanma, tedavi ve eğitim salonları çöpe dönmüştür. İç politikada iktidar Halkevlerinin kapanmasından umduğu neticeyi alamadı. Fakat partizan idare zihniyetinin maddi ve manevi bütün baskıları devam etti. Bugün halk tarafından partizan zihniyete karşı vatandaş haklarının korunması için açılmış çetin bir gayret vardır. Geçirmekte olduğumuz buhran vardır.”*²²

Bu ifadeler, İsmet İnönü'nün söz konusu durum hakkındaki düşüncelerini belirtmektedir. Bilhassa, İsmet İnönü DP iktidarı icraatlarının bazılarını karşı olduğunu çok açık bir biçimde ifade etmiştir.²⁸ Kasım 1952'de Adnan Menderes, İsmet İnönü'nün Halkevleriyle ilgili iddialarına cevap vermiştir. İsmet İnönü'nün söylediklerinin doğru olmadığını iddia eden Başbakan şunları söylemiştir:

*“ Halkevlerini yıktınız diyorlar. Halkevlerini yıkmadık, Halkevlerine kimse girip çıkmıyordu. Millet in şu veya bu suretle gasp edilmiş mameleki, memleketin her tarafına serpilmiş olarak atıl, bâtil, kapısında kilit bomboş yatmakta idi. Bugün her birinde mektepler, belediye binaları, Hükümet binaları, sıhhat merkezleri, irfan merkezleri kurulmuştur. Şimdi asıl, milletçe, mamelekçe bunlardan istifade edilmektedir. Pertev Arat arkadaşımızın bir sual takriri vardır. Halkevlerini ne yaptınız? Diye soru soruyorlar Yine huzurunuzda, millet huzurunda konuşmak ve anlatmak fırsatını bulacağız. Türk Milleti bayram etmiştir, bu boş kalan binaların, bu heder olan millî servetin bir faydaya yaradığını görmekle bahtiyar olmaktadır. Bu binalar ancak şimdi milletin hizmetine girmiştir. Onlar kapanmadı, milletin emrinde irfan merkezi, sıhhat merkezi, memleket hizmetini gören birer müessesese haline gelmiştir.”*²³

İsmet İnönü, konuşmasının devamında ülke genelinde gazetelerin ve gazetecilerin karşılaştıkları sorunlardan bahsetmiştir. “Gazeteler ifası için insan gücünü aşan güçlüklerle uğraşıyorlar. Vatansever gazetelerden istenen, onların malumların seviyesine düşmeleridir. Nihayet partizan zihniyet ister istemez adalet istiklali ile de çalışmıştır. Adalet, kahramanca kanun ve vicdan vazifesini yapmaya çalışıyor. Bu, rejim için büyük kuvvet ve tesellidir. Bu hallerin düzelmesi lazımdır. İktidarın son beyanları bu düzelme lüzumunu anlamış olduğunu ifade ediyorsa bundan yalnız memnun

²¹ Hürriyet, 6 Ekim 1952, Sayı:1602, s.1.

²² Hürriyet, 6 Ekim 1952, Sayı:1602, s.5.

²³ TBMMTD,28 Kasım 1952, IX. Dönem, Cilt 17, s.392.

Tunç

oluruz".²⁴ Bu ifadeler, Adnan Menderes ve İsmet İnönü'nün Halkevlerinin yapısı ve kapatılması konusunda çok farklı düşüncelere sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

İsmet İnönü'nün, DP iktidarına yönelik önemli eleştirilerden birisi de iktidarın CHP'yi yıkma teşebbüsleri olduğunu iddia etmiştir. Bununla ilgili olarak İnönü şunları ifade etmiştir: "*Şimdi huzurunuzda soruyorum. CHP'yi borçlandırma bahanesiyle kanun hazırlandığını ve bu kanunun Büyük Millet Meclisi'nden çıkmak yolunda olduğunu bilmeyen var mıdır? Demek muhalefet partisinin hayatı mevcut kanunların teminatı altında değildir. Onu tahrip etmek için hususi bir kanun çıkması mümkündür. Hatta buna teşebbüs edilmiştir. Bu şartlar altında yaşayan bir siyasi rejimde emniyet vardır denilemez. İsmet İnönü konuşmasının devamında siyasi emniyet mevzuuna da temas etmiş ve şunları açıkça söylemiştir:*"²⁵

"Aziz vatandaşlarım, insan haklarını ve vatandaş haklarını koruyan siyasi teşkilat olarak çalışıyoruz. İktidarı murakabe etmek başlıca vazifemizdir. Bu vazifemizi ciddi olarak ifa ediyoruz. İktidarın bizi vazifeden alıkoymaya hakkı yoktur."²⁶ Siyasi emniyetimize kastedilmesini kabul etmeyiz. Haklarımızı müdafaa edeceğiz. Hususi kanunlarla Anayasanın verdiği hayat hakkı bir siyasi partiden alınamaz. Böyle bir teşebbüs Anayasaya aykırıdır. Anayasaya aykırı kanun olamaz. Vatandaş haklarını iptal etmek zulümdür. Zulüm yoluna sapan kudret sahibi kendini kanun dışına atmış olur. Zulüm yolu vatani nifaka götürür. Zulüm ile partizan ihtiraslarını tatmin etmek yanlış yoldur. Türklerin nihayete kadar zulme boyun eğeceklerini zannetmek yanlış hesaptır. Nifak bir defa patlarsa çok uzun sürer, çok derin yaralar açar. Hülasa iç politika biran evvel kanunun, aklın ve vicdanın gösterdiği yola girmelidir."²⁷

İsmet İnönü'nün yaptığı konuşmadan onun en çok siyasi partilerin kapatmasından dolayı şikâyetçi olduğu anlaşılmaktadır. İnönü'nün konuyla ilgili olarak nutku şu şekildedir: "*Haber veriyorum, tehlike görüyorum. Hususi kanun yoluyla siyasi partileri kaldırmak sevdası meşum bir maceradır. Bu hal, yüz binler ve yüzbinlerce vatandaş kütlesine karşı tamir kabul etmez surette düşmanlık ilan etmek demektir. Vatanseverliğin ve siyasi basiretin her türlü husumet antlarına ve düşmanlık politikalarına artık son verilmesini temenni ederiz".²⁸*

İsmet İnönü'nün İzmir'deki konuşmalarından sonra İsmet İnönü şerefine CHP İl Başkanlığı bir yemek ziyareti düzenlemiştir. Bu ziyafete davet edilen Vali Osman Sabri Adal, daveti kabul etmemiş ve gazetecilere bir beyanatta bulunmuştur. İsmet İnönü'nün İzmir'deki beyanatını duyduktan sonra davete gitmesinin uygun olmayacağını, bu nutukta söylenen sözlerin ileri sürülen iddiaların asla doğru olmadığını söylemiştir.

²⁴ Hürriyet, 6 Ekim 1952, Sayı:1602, s.1-5.

²⁵ Milliyet, 6 Ekim 1952, Sayı: 453, s.6.

²⁶ Zafer, 6 Ekim 1952, Sayı: 1247, s.1-6; Hürriyet, 6 Ekim 1952, Sayı:1602, s.5.

²⁷ Zafer, 6 Ekim 1952, Sayı: 1247, s.6.

²⁸ Milliyet, 6 Ekim 1952, Sayı: 453, s.6.

Tunç

Valiye göre, kamu nizam ve düzenine karşı olduğu ilk okunuşta anlaşılan böyle bir nutuk irat eden birisinin yemeğine katılırsa bu iddiaları kabul etmek anlamına geleceğinden dolayı bu yemekte bulunmadığını ifade etmiştir.²⁹

Milliyet gazetesine göre, İsmet İnönü'nün İzmir'deki gezisi sırasında istenmeyen olaylar yaşanmıştır. İnönü Eşrefpaşa CHP Ocağı'nda yaptığı konuşma sırasında dinleyiciler arasında bulunan şahıslardan birisi, "Paşa yalan söylüyorsun, Allah'tan kork biraz" diye heyecanla bağırıştır. Bu duruma çok kızan CHP'liler bu vatandaşın bir meczup olduğunu iddia ederek kendisini salondan dışarı atmışlardır. Sokağa atılan vatandaşın yaralı bir halde Emniyet Müdürlüğüne müracaat etmiştir. İkinci ciddi olay ise, CHP'li kalabalığın şehir merkezinde sebep oldukları durumlardır. CHP'li kalabalık, şehir merkezine gelişigüzel dağıldığından araçların trafikte ilerlemeleri mümkün olmamıştır. Kalabalıktan kendisine yer verilmesini isteyen bir kamyon şoförü partililer tarafından ciddi bir biçimde dövülmüştür.³⁰ Bu durum, dönem itibarıyla muhalefet partilerinden şikâyetçi olan vatandaşlarında olduğunu göstermektedir.

İsmet İnönü'nün İzmir'deki konuşması Başbakan Adnan Menderes tarafından ciddi bir biçimde eleştirilmiştir. Başbakan'a göre, İsmet İnönü'nün son konuşması dikkatli bir biçimde okunursa bunun bir ihtilal beyannamesi olduğu açık bir biçimde görülebilecektir, ayrıca ülkedeki zulüm CHP ile başlamış ve DP iktidarı ile son bulmuştur. Bununla ilgili olarak Menderes, birkaç örnek vermiştir. Ona göre, vatandaşlar sorgusuz sualsiz ve muhakeme edilmeden kurşuna dizilmiş, oy hırsızlığı yapılmış ve insanlara zulüm edilmiştir. Başbakan, bu sözleriyle İsmet İnönü'nün ihtilal niteliğindeki sözlerini ciddi bir biçimde eleştirdiğini ortaya koymuştur.³¹ Adnan Menderes konuşmasının devamında olayla ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

*"Memleket bir tehlike karşısında bulunduğundan ve nifak birden bire patlarsa çok uzun süreceğinden bahsetmeyi vahim bir tehdit ve iktidarın kanun dışı sayılmasını telkine yeltenmeyi ise ağır ve ciddi bir tahrik olarak kabul etmekteyiz. Bu gibi açık veya üstü kapalı tehditler, bilhassa vatandaş hak ve hürriyetlerini tamamen iptal etmiş, millet iradesini çiğnemeyi daima kendisine şiar edinmiş dünkü diktatör tarafından yapılacak olursa dikkatle üzerinde durmak, memleketin iç ve dış emniyeti mesuliyetini taşıyan bir Hükümetin en mühim vazifesini teşkil eder. Çünkü dünkü diktatör bu memlekette böyle konuşmaya başlarsa, nifak ve tehlike çikarmak istediğinden başka bir manaya hamledilemez."*³²

²⁹ Milliyet, 6 Ekim 1952, Sayı: 453, s.6.

³⁰ Milliyet, 7 Ekim 1952, Sayı: 454, s.1-6.

³¹ Milliyet, 7 Ekim 1952, Sayı: 455, s.6.

³² Hürriyet, 8 Ekim 1952, Sayı: 1604, s.1-5.

Tunç

Söz konusu konuşmalar ve ifadeler, dönem itibarıyla iktidar ve muhalefet arasında ne gibi sorunlar olduğunu ve her iki tarafın birbirini nasıl tenkit ettiğini çok bariz bir biçimde ortaya çıkarmaktadır.

Adnan Menderes, iktidarları döneminde devri sabık yapmadıkları için İsmet İnönü'nün affa uğrayarak ülkede huzur içinde yaşadığını belirtmiştir. Ona göre, ülkede daha önce yaşanan çoğu olayın sorumlusu İsmet İnönü'dür ve buna rağmen ülkeyi İzmir'deki konuşmasında olduğu gibi acımasızca eleştirmesi, gerçeklerle örtüşmemektedir. Türkiye'de huzur ve asayişin yerinde olduğunu ifade eden Menderes, millet iradesine dayanan ve kuvvetinin tamamını halktan alan bir yönetimin başta olduğunu söylemiştir.³³ Bu da yukarıda ifade edildiği gibi, hem iktidar hem muhalefet birbirini suçlama gayreti içinde olmuş ve her iki taraf da kendilerinin haklı olduklarını beyan etmişlerdir.

Bu arada İzmir nutkuna ilişkin olarak Ulus gazetesinde Milliyet, Hürriyet ve Zafer gazetelerinden çok farklı analizlerin olduğu anlaşılmaktadır. Ulus'a göre İsmet İnönü, nutkunda ifade ettiği her şey de son derece haklıdır ve iktidar tarafından söylenenler dikkate alınmalıdır³⁴. Aynı gazeteye göre, İzmir nutkundan sonra yaşanan Balıkesir olaylarının da asıl müsebbibi Hükümet'tir. Yani Hükümet, gerekli önlemleri almadığı için adı geçen sorunlar vuku bulmuştur³⁵. Bu da, olayları analiz etme bağlamında gazetelerin farklı tutumlar takındıkları şeklinde analiz edilmektedir.

Yukarıda açık olarak gösterildiği üzere, İsmet İnönü'nün İzmir nutku ülke genelinde adamakıllı bir akis uyandırmış ve başta iktidar partisi tarafından olmak üzere birçok gazete tarafından eleştirilmiştir. Bu gazeteler arasında Milliyet, Hürriyet, Son Posta ve Zafer yer almaktadır. Adnan Menderes'e göre ihtilal niteliği taşıyan bu konuşmalarla alakalı olarak İzmir Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından bir tahkikat başlatılmıştı. Konuşmanın içerisinde halkı isyana teşvik eder mahiyette suç teşkil eden bazı ifadeler olduğunu beyan eden İzmir Cumhuriyet Başsavcılığı İsmet İnönü hakkında dava açmak için Adalet Bakanlığına başvuruda bulunmuş ve İsmet İnönü'nün teşrii masuniyetinin kaldırılmasını talep etmiştir.³⁶ Bu olaylar, adım adım önce Manisa ardından Balıkesir ve son olarak da Bursa'da yaşanan olaylar için gerekli ortamları hazırlamıştır şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca, iktidar ve muhalefet partilerinin siyasi gerginliğinden toplum da etkilenmiştir.

---

³³ Zafer, 7 Ekim 1958, Sayı: 1248, s.1-6.

³⁴ Ulus, 6 Ekim 1952, Sayı:11231.

³⁵ Ulus, 8 Ekim 1952, Sayı:11233.

³⁶ Milliyet, 8 Ekim 1952, Sayı: 456, s.1.

4.Manisa Olayları

Yukarıda ifade edildiği üzere, Balıkesir olaylarından önce İzmir ve Manisa’da bazı olayların yaşandığı ve bu olaylardan ötürü de ülke genelinde ciddi tepkiler oluşmuştur. 5 Ekim 1952’den 7 Ekim 1952’ye kadar İzmir’de kalan İsmet İnönü, 7 Ekim 1952’de Manisa’ya gelmiştir. Son Posta gazetesinin verdiği bilgilere göre, CHP Genel Başkanı belirtilen tarihte saat 09.00 sıralarında Manisa’ya gelmiştir. İnönü, burada diktatörlere has bir törenle karşılanmış, bu karşılama töreni bir gösteriye dönüşmüş ve burada toplanan grup iktidar partisi aleyhinde tezahüratlarda bulunmuştur. Bu kişiler arasında yer alan birisi DP’ye ait bir bayrağı yere atmıştır. Bunun üzerine DP’lilerden birisi de CHP’nin bayrağını alarak yırtmıştır. Bunun üzerine iki grup arasında büyük bir tartışma başlamış ve yaklaşık 3.000 kişinin yer aldığı ciddi bir toplumsal olay ortaya çıkmış ve bu arbedeyi güvenlik kuvvetleri güçlkle bastırabilmişlerdir.

İki grup arasında bu şekilde arbedenin yaşandığı sırada İsmet İnönü, gruba hitap etmeye başlamıştır. İnönü’nün nutku süresince lehte ve aleyhte tezahüratlar olmuş ve konuşmanın bitiminde kalabalıklar dağılmıştır. Gazeteye göre, burada bulunan birçok basın mensubu olayı farklı aksettirmişler ve olmayan olayları olmuş gibi göstermişler ve ülke genelinde DP Manisa İl Teşkilatına karşı büyük bir tepkinin oluşmasını sebebiyet vermişlerdir. Bilhassa İsmet İnönü’nün saldırıya uğradığı³⁷ ve söz konusu olayların yaşandığı sırada DP’li bir grubun gazetecilere saldırdığı ve CHP Manisa İl Başkanlığını taşıdıkları ve bu olaylar sırasında il başkanlığına ait birçok camların kırıldığı iddia edilmiştir.³⁸

Bu olaylarla ilgili olarak Balıkesir’de yayımlanan Balıkesir Postası gazetesinin haberi de, DP’lilerin İsmet İnönü’nün alanda yapacağı hitabını protesto edecekleri şeklinde olmuştur. Gazetenin haberi şu şekildedir: “İnönü İzmir ve Manisa’daki yalan ve iftiralarla dolu nutuklarını şehrimizde de tekrarlayacak olursa... Demokratlar protesto edecek.”³⁹ Bu gazete dışında Balıkesir menşeli Ateş’in ise bakışı bambaşka olmuş ve CHP’lileri haklı DP’lileri ise haksız gösteren bir tavır göstermiştir. Ateş gazetesi, “Nerede kanuna saygı? Hani demokrasi? Nerede Söz hürriyeti?”, adlı başlığıyla CHP’lilerin DP’lilerin baskısından dolayı mitinglerini iptal ettiğini ve haklarını kullanmadığını iddia etmiştir.⁴⁰ Balıkesir’in diğer gazetesi olan Aslan Balıkesir ise DP taraftarı bir yayın takip etmiştir. Gazeteye göre, Balıkesir Valisi başta olmak üzere bazı üst düzey görevliler İsmet İnönü’ye tahrik niteliğindeki konuşmasından vazgeçmesi için rica da bulunmuşlardır. Ancak, İsmet İnönü bunları dinlememiş ve Balıkesir’de

³⁷ Son Posta, 8 Ekim 1952, Sayı: 5637, s.1.

³⁸ Hürriyet, 8 Ekim 1952, Sayı: 1604, s.1.

³⁹ Balıkesir Postası, 8 Ekim 1952, s.1-5.

⁴⁰ Ateş, 8 Ekim 1952, s.1-4.

Tunç

istenmeyen olayların yaşanmasına sebep olmuştur⁴¹. Bu durum, olayları değerlendirme bağlamında farklı yaklaşımlar içinde olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Bu olaylarla ilgili olarak CHP Manisa İl Başkanlığı'nın farklı savları olmuştur. Hürriyet gazetesinin olaylarla alakalı olarak verdiği bilgilere göre, Balıkesir'deki olaylardan önce CHP Manisa İl Başkanı Valiliğe müracaatta bulunarak etkinliğin yapılacağı alanda gerekli önlemlerin alınmasını talep etmiş ve istenmeyen durumların yaşanabileceği iddiasıyla ilgili makamları ikaz etmiştir.⁴²

Valinin verdiği bilgilere göre, olaylardan sonra da alandaki insanlar arasında heyecan devam etmiş, sağa sola gidişler olmuş fakat bu büyük bir kavgaya dönüşmemiştir. Olaylardan dolayı Manisa'da kimse yaralanmamış, ancak bir kişi dövüldüğü iddiasıyla polise müracaat etmiş ise de, daha sonra bu şikâyetinden vazgeçmiştir. Bununla beraber birtakım kimselerin olaylarla ilgili temel maksadı şudur: Manisa'da halk birbirine girdi, yaralanalar oldu, CHP'nin binası basıldı, camlar çerçeveler indirildi, İsmet İnönü tecavüze uğradı ve emniyet altına alındı, gazeteciler vaziyetin vahametini görerek Manisa Valiliğine müracaat ederek ve vazifelerini dahi ifa edemediklerini bildirerek vs. şeklinde şayialar yaymak istedikleri yönünde haberler yaymak olmuştur.⁴³

Manisa olayları ile alakalı olarak Son Posta gazetesinin bakış açısıyla Ulus'un bakışı son derece farklıdır. Ulus'a göre, İsmet İnönü'nün gezileri dolayısıyla Türkiye'de çok gergin bir ortam bulunmaktadır. CHP'lilere ve Ulus'a göre ise, İzmir ve Manisa'da yaşananlar tamamen DP erkânı tarafından daha önce hazırlanmıştır. Gazete, bilhassa DP'liler tarafından yapılan tertiplerle CHP'nin mitingi iptal edilmek istenmiştir şeklindeki haberi yaymak istemiştir.⁴⁴ Bu durum, olayları değerlendirme bakımından iktidarla muhalefet gazetelerinin farklı bakış açılarına sahip olduğunu net bir biçimde göstermektedir.

Sonuç olarak, Manisa Valiliği tarafından yapılan soruşturmada şu netice elde edilmiştir. İsmet İnönü'nün seyahatlerine güven içinde devam ettiği, gazeteler tarafından iddia edildiği gibi kendisine karşı bir saldırının olmadığı iddia edilmiştir. Valiliğin bir diğer iddiası ise, İnönü'nün ziyaretlerde bulunduğu yerlerde istenmeyen olayların yaşanmasına sebep olduğudur.⁴⁵

⁴¹ Aslan Balıkesir, 8 Ekim 1952, s.1.

⁴² Hürriyet, 8 Ekim 1952, Sayı: 1604, s.6.

⁴³ Son Posta, 8 Ekim 1952, Sayı: 5637, s.4.

⁴⁴ Ulus, 8 Ekim 1952, Sayı: 11233, s.1.

⁴⁵ Aslan Balıkesir, 8 Ekim 1952, s.1-5; Son Posta, 8 Ekim 1952, Sayı: 5637, s.6-7.

5.Balıkesir Olayları

İsmet İnönü'nün Manisa gezisi sonrası gitmeyi planladığı yer Balıkesir ili olmuştur. İnönü Balıkesir'e gelmeden önce 8 Ekim 1952 sabahı saat 10.00'dan itibaren ilçe, bucak ve köylerden çok sayıda DP'li şehirde toplanmaya başlamıştı, aynı şekilde CHP'liler de muhtelif vasıtalarla alana gelmişlerdi. Miting saati yaklaştıkça hem DP'lilerin hem de CHP'lilerin alandaki sayıları artmış ve iki taraf arasında birtakım anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. DP'lilerin alanda toplandıklarını gören CHP Manisa İl Başkanı Hasan Sarıca hoparlörle gruba şu şekilde seslenmiştir: “*Arkadaşlar Demokratlar tertibat aldılar, bizi konuşurmuyacaklar. Sakın ha bir hadise çıkarmayın.*”⁴⁶ İsmet İnönü'nün konuşma yapacağı alanda çok sayıda CHP'li dışında binlerce DP'lilerin de toplanmış olması, burada kanuni açıdan uygun olmayan olayların vuku bulmasına ortam hazırlamış olabilir şeklinde düşünülebilir.

Gazetelere göre, İl Başkanın bu sözleri DP'liler tarafından protesto edilmiş ve adı geçen kişi konuşmasını yarıda keserek kürsüden inmek zorunda kalmıştır. Bu arada meydan bir anda DP'liler tarafından doldurulmuş ve kürsünün etrafında ciddi bir kaynaşma ortama olmuştur. Olaylar sırasında CHP'li olduğu anlaşılan Burhaniye ilçesi Kızıklı köyünden Kazım isimli bir şahsın elinde siyah saplı büyük bir bıçakla halkın arasına dalmış ve bu olay üzerine Balıkesir Emniyet Müdürlüğü mensupları müdahale etmiş ve adı geçen yakalanarak elindeki bıçak alınmıştır. Bu sırada Erdekli ilçesinden 28 yaşlarında DP'li Asım Nural karnından yaralanmıştır. Ayrıca olaylar anında yere düşmüş olan CHP bayrağını kaldırmak isteyen bir sivil polis memuru da kalçasından darbe almıştır. Yaralılar derhal hastaneye kaldırılmış ve bunlara hastanede ilk müdahale yapılmıştır. Emniyet Müdürlüğü raporlarına göre olaylara karıştığı anlaşılan CHP'liler göğüslerindeki rozetleri çıkararak alanı terk etmişlerdir. Bu arada mikrofonu eline alan DP Balıkesir İl Başkanı Sırrı Yırcalı, halkı sükûnete davet etmiş ve CHP'lilerin yapacağı konuşma saatinin hitamında DP'lilerin de konuşma yapacağını bildirmiştir.⁴⁷

Hürriyet gazetesinin verdiği bilgilere göre Balıkesir Cumhuriyet Meydanı'nı dolduran DP'lilerin ellerindeki levhalarda şu yazılar yer almıştır: “Dünü unutma”, “Rey hırsız Balıkesir'e ne yüzle geliyorsun?”, “Milletten çalınan paralar geri alınacaktır”, “1946 faciasını unutmadık”. Balıkesir'de olaylar bu şekilde devam ederken İsmet İnönü'nün kente gelip gelmeyeceği merak konusu olmuştur. İnönü'nün gelmesi geciktikçe CHP Manisa İl Başkanı Hasan Sarıca, DP Manisa İl Başkanı Sırrı Yırcalı'ya başvurmuş ve şunları söylemiştir: “*Bu kadar muazzam DP'li kalabalığın*

⁴⁶ Milliyet, 9 Ekim 1952, Sayı: 457, s.1-6.

⁴⁷ Zafer, 9 Ekim 1952, Sayı: 1249, s.5; Milliyet, 9 Ekim 1952, Sayı: 457, s.1-6.

Tunç

sayı itibarıyla çok az durumdayız. Bu şartlar altında mitingden vazgeçiyoruz. İnönü'yü yolda karşılayıp kendisine vaziyeti anlatmak, Balıkesir'e gelmesine mani olmak istiyorum. Meydandan kolaylıkla ve süratle ayrılabilmem ve İnönü'ye yetişebilmem için yardımınızı rica ederim” demiştir. Konuşma sonrasında alandan ayrılan CHP İl Başkanı Hasan Sarıca Balıkesir'e yakın bir alanda bulunan bir yerde İsmet İnönü'yü karşılamıştır. Bu arada Balıkesir Valisi de İsmet İnönü'yü görmek üzere yanına gitmiş ve İnönü'ye Balıkesir'de konuşmayı arzu ederseniz her türlü tertibatın alındığını bildirmiş ve Balıkesir'e gelip gelmeme kararının kendisine ait olduğunu söyleyerek Balıkesir'deki durumu izah ederek alandan ayrılmıştır.⁴⁸

CHP Balıkesir İl Başkanı Hasan Sarıca'dan 800-1000 kişilik bir Halk Partisi kitesine karşılık 15.000 civarında DP'linin kendisini beklediğini öğrenen İsmet İnönü, şaşkınlıktan dolayı baygınlık geçirmiştir. İnönü'nün yanında yer alan Ferit Melen ve diğer zevatın yüzüne su serpmeleri ve yardımlarıyla kendine gelebilmiştir. İnönü'nün planı önce halka hitap ederek bir gece Balıkesir'de kalmaktı, ayrıca kendisi için hazırlanan 300 kişilik bir ziyafete iştirak etmeyi planlıyordu. Buradan sonra İsmet İnönü, ertesi gün Balıkesir'den Çanakkale'ye geçmeyi ve tekrar Balıkesir'e dönerek buradan da İstanbul'a gitmeyi tasarlamıştı. Fakat İl Başkanı'nın konuşmasından sonra İsmet İnönü'nün bütün planları değişmiş ve İnönü Balıkesir'e girmeden Bursa'ya gitmiştir. Buradaki alanda CHP'liler tarafından ayaküstü alınan bir kararla birlikte Bursa'ya hareket edilmiştir. Diğer taraftan İnönü, Balıkesir'e gelmeden önce Sındırgı ve Bigadiç ilçelerinde de birer nutuk irat etmek istemişse de DP'liler tarafından yuhalanmak suretiyle konuşması engellenmiştir.⁴⁹

Ege ve Marmara Bölgelerine seyahatte bulunan CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Balıkesir olaylarından dolayı diğer seyahatlerini iptal ederek 9 Ekim 1952'de Bursa'dan İstanbul'a gelmiş ve İstanbul'da CHP Genel İdare Kurulu Üyeleriyle CHP İstanbul Teşkilatı tarafından karşılanmıştır. Bu arada İsmet İnönü, İstanbul'a gelmeden bir gün önce CHP İstanbul İl Başkanlığında bir araya gelen CHP'li milletvekilleri bir toplantı yaparak İsmet İnönü'nün gezileri sırasında yaşadıkları sorunları detaylı bir biçimde incelemişlerdir. Milletvekilleri, olayları birer birer inceleyerek TBMM'de CHP'yi temsil eden milletvekillerinin alacağı istikameti tespit etmişler ve İnönü'nün olaylarla alakalı İstanbul'da yapacağı basın toplantısı konuşmasını da hazırlamışlardır.⁵⁰ İstanbul'da bu olaylar yaşanırken; İsmet İnönü'nün Balıkesir'de yapacağı konuşmasının engellenmesi üzerine bazı

⁴⁸ Hürriyet, 9 Ekim 1952, Sayı: 1605, s.1.

⁴⁹ Son Posta, 9 Ekim 1952, Sayı: 5638, s.6; Milliyet, 9 Ekim 1952, Sayı: 457, s.1-6.

⁵⁰ Hürriyet, 10 Ekim 1952, Sayı: 1606, s.1-5.

Tunç

CHP'li yöneticiler, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a şikâyet mahiyetinde telgraflar göndermişlerdir.⁵¹

Balıkesir'deki olaylar Ankara'da ciddi bir etki yapmıştır. Olayların meydana geliş şekli ve mahiyeti iktidara yakın olduğu değerlendirilen Zafer, Son Posta ve Milliyet gazeteleriyle Hükümete karşı oldukları anlaşılan Cumhuriyet ve Ulus gazetelerinde ise çok farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Yani bu gazeteler olayları birbirilerine tamamen zıt şekillerde izah etmişlerdir. Örneğin Son Ulus Gazetesi bu olayı "Aslan Balıkesir" sürmanşetiyle vermiştir. Olayla ilgili olarak CHP'nin tertip ettiği mitinglerin memlekette huzur ve sükûnu bozduğunu iddia eden DP'li bir milletvekili şunları söylemiştir: "İsmet İnönü'yü ikaz ediyorum. Tehlike var! Diyerek feryat ediyor. Ne tehlikesi bu, Memleketi düşmanlar mı istila etti? Hangi vatandaş yarınından emin değildir? Vatandaşları bu birbiri aleyhine tahrikin gayesi nedir? Ne oluyoruz, nereye gidiyoruz?" demiş ve Balıkesir'deki olaylara İsmet İnönü'nün konuşmalarının sebep olduğunu söylemiştir.⁵²

Balıkesir ve İzmir olaylarıyla alakalı olarak iktidar partisi tarafından yapılan bu değerlendirmeye karşılık, muhalefet çevreleri Balıkesir olayları dolayısıyla vatandaş haklarının ayaklar altına alındığını, Balıkesir valisinin tarafgirliğinin ve beceriksizliğinin bu işte büyük bir rolü olduğunu iddia etmişlerdir. Örneğin Ulusa gazetesi, bu olay için "DP Merkezinin Tertipleri Balıkesir'de Bütün Çıplaklığıyla Açığa Vuruldu"⁵³ diye yazmışken Cumhuriyet gazetesi de "Balıkesir Üzücü Hadiselere Sahne Oldu", başlığını vermiştir.⁵⁴

Balıkesir'de yaşanan istenmeyen olaylardan ötürü DP Hükümetinin birtakım ciddi ve sert kararlar alacağı basında yer almıştır. Örneğin Hürriyet gazetesi, kısa süreliğine de olsa İsmet İnönü'nün yaptığı toplantılar gibi bazı toplantıların yasaklanacağını iddia etmiştir. Yine aynı gazeteye göre, son siyasi olayların Hükümetin bu tedbirleri almasını zorunlu hale getirdiği bildirilmiştir. Bu durum, muhalefet çevrelerinde olumsuz bir etki bırakmıştır. Anayasa'nın vatandaşa tanıdığı en tabii hakların bir kararla kaldırılmayacağından bahis olunmuş ve bu müessif hadisleri İsmet İnönü'nün gezisi ya da İzmir'deki nutkundan dolayı değil, emniyet tedbirlerinin yerinde ve zamanında alınmamasından ileri geldiği iddia olunmuştur.⁵⁵

Balıkesir olaylarının yansımalarının bir neticesi olarak DP İdare Kurulu Başbakan Adnan Menderes'in başkanlığında toplanmış ve olayları

⁵¹ BCA, Fon Kodu:30.1.0.0, Yer No:43.253.6.

⁵² Son Posta, 10 Ekim 1952, Sayı: 5637, s.1; Hürriyet, 10 Ekim 1952, Sayı: 1606, s.5.

⁵³ Ulus, 9 Ekim 1952, Sayı: 11234, s.1.

⁵⁴ Cumhuriyet, 9 Ekim 1952, Sayı:10.125.

⁵⁵ Hürriyet, 10 Ekim 1952, Sayı: 1606, s.5.

Tunç

her yönüyle ele almıştır. Ankara’da bu durum yaşanırken; İstanbul’da da CHP ve diğer partiler tarafından İsmet İnönü’nün İzmir Nutku ve sırasıyla Manisa, Balıkesir ve Bursa’daki olaylar derinlemesine incelenmiştir. Bazı gazetelere göre, milli bir kahraman gibi görünmeye çalışan İsmet İnönü’nün yaşanan olaylar karşısında Balıkesir’e giderek yatıştırıcı bir konuşma yapması beklenmekteyken aksi yönde davranması hayretle karşılanmıştır. Bu olaylardan hemen sonra İsmet İnönü, İstanbul’a dönmüştür.⁵⁶ İsmet İnönü’nün İstanbul’a gelmesinden iki gün sonra 11 Ekim 1952’de CHP İl Başkanlığında bir toplantı yapılmıştır. İsmet İnönü’nün başkanlığındaki toplantıya Kırşehir Milletvekili Halil Sezai Erkut, Sinop Milletvekili Servet Somuncuoğlu, Kemali Beyazıt, Cemil Sait Barlas, Cevat Dursunoğlu, Reşat Şemsettin Sirer, Kemal Satar, Ali Cavit Oral, Cahit Zamangil ile Mebrure Akagüney katılmış ve toplantı beş saat sürmüştür. Toplantı sonunda bir beyanname yayınlanmıştır. Beyannamede özetle şu bilgiler yer almıştır:⁵⁷

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, muhalefet partisi olarak partisinin ülkedeki olaylar hakkında görüşünü belirtmek üzere Trakya, Bursa ve Ege Bölgesi gezisine çıktığı, seyahat sırasında yaşanan olayların basın tarafından memlekete aksettirildiği belirtilmiştir. Beyannameye göre, İsmet İnönü’nün seyahati ve beyanları vatandaşlar tarafından büyük bir ilgiyle karşılandığı ifade edilmiştir. DP’lilerin partizanca bir zihniyete kapılarak muhalefet liderinin seyahatini, konuşmasını ve halkın toplanma hakkını engellediklerini beyan etmişlerdir. Beyannamenin diğer kısmında özellikle şunun üzerinde durulmuştur: *“Bu tecavüzler, Balıkesir’de siyasi emniyeti kuvvet darbesiyle ortadan kaldırmak gibi feci bir şekil almış ve muhalefet kanunlar için yapmaya hakkı olan vazifesini ifadan fiilen men edilmiştir”*.⁵⁸

CHP’ye göre bu olayların yaşanmasındaki temel sebeplerden birisi idare amirlerinin görevlerini hakkıyla yapamamalarıdır. Olayla ilgili olarak, beyannamenin devamında şu bilgilere yer verilmiştir: *“ Ege Bölgesinde siyasi emniyeti ve asayişini muhafaza ve müdafaa ile vazifeli olan bazı idare amirleri vazifelerini yapmamışlar yahut yapamamışlar veya tecavüz edenlerin hareketlerini kolaylaştıracak ihmali göstermişlerdir. Türkiye’imizin bir nizam devleti olduğu hakkındaki umumi kanaati haksız yere sarsan bu muameleleri teessüfle kaydederiz.*

Manisa ve Balıkesir’deki olaylar sırasında basın mensuplarının taraf tuttuğunu iddia eden CHP İstanbul İl Başkanlığı, iktidarın da basını pohpohladığını iddia etmiştir. Bu kapsamda, beyannamenin devamı şu şekilde devam etmektedir: *“ Hürriyet ve hakkı müdafaa eden basının hadiseleri memlekete olduğu gibi aksettirmesini çok kıymetli bir vatan hizmeti değerinde gördüğümüzü şükranla söyleriz. Bu hadiselerle genç*

⁵⁶ Milliyet, 10 Ekim 1952, Sayı: 458, s.1-7.

⁵⁷ Son Posta, 12 Ekim 1952, Sayı:5639, s.1-5.

⁵⁸ Hürriyet, 12 Ekim 1952, Sayı: 1608, s.1-5; Son Posta, 12 Ekim 1952, Sayı:5639, s.1-5.

Tunç

demokrasimiz yeni bir devreye girme tehlikesindedir. İktidara mensup bir münferitler zümresi, muhalefeti haklarını kullanmaktan geri almaktadır. Basın da bunları pohpohlamaktadır". Beyannamenin devamında CHP'nin ülkedeki demokrasinin koruyucusu ve kollayıcısı olduğu bilhassa belirtilmiştir.⁵⁹

Bu olaylardan yaklaşık bir ay sonra Balıkesir olayları, TBMM'nin gündemine alınmıştır. Öncelikle DP Erzurum Milletvekili Rıfık Salim Burçak, olaylarla alakalı olarak Meclis'e bir gensoru vermiştir.⁶⁰ Bu görüşmeler sırasında da Başta DP Genel Başkanı ve Başbakan Adnan Menderes ile CHP Genel Başkanı İsmet İnönü olmak üzere partililer arasında çok ciddi sorunlar yaşanmıştır. TBMM, Meclis, o gün tarihi bir oturuma şahitlik etmiş, liderler art arda kürsüye çıkarak kendilerine yönelen eleştiri ve iddiaları cevaplamışlardır. İddialarla alakalı olarak Adnan Menderes, *"Eteklerindeki taşları dökecek olursak, bu memleketi mutlaka biz idare ederiz zihniyetinden sarfinazar edecek [vazgeçecek] olurlarsa, 1950'de başımıza bir kazadır geldi zihniyetinden feragat edecek olurlarsa anlaşabiliriz"* demiştir. Ardından İnönü, sözü asıl konuya getirip Manisa'da ve Balıkesir'de *"tecavüze"* uğradıklarını söyleyerek daha önceleri dile getirdiği *"siyasî emniyet"* talebini tekrarlamıştır. Bunun üzerine kürsüye son kez gelen Menderes *"Balıkesir'de kuvvet darbesiyle konuşamamışlar. Bu yalandır, yanlışdır. Kendileri çekindiler, gidebilirlerdi, konuşabilirlerdi"* demiştir. Siyasî emniyet konusunda da İnönü'yü *"insaflı"* olmaya davet ettiğini sözlerine eklemiştir. Ayrıca sözü yaklaşan genel seçimlere getirerek, kimin haklı olduğuna halkın karar vereceğini söylemiştir. Dolayısıyla Menderes ve İnönü arasındaki gerginlik, Balıkesir olaylarıyla birlikte zirveye çıkmıştır.⁶¹

Hükümet ve Adnan Menderes olaylarla alakalı bu şekilde düşüncelerini ifade ederlerken; İsmet İnönü'de olaylarla hakkında şu düşüncelerini dile getirmiştir: *"Bir sözlü soru münasebetiyle benim adımdan, mesul bakanlar muhtelif şekillerde bahsettiler. Demokrasilerde, hükümetlerden istizah yapıldığı görülür, fakat hükümetlerin muhalefet partisi liderini Meclis kürsüsünde, halk efkârında olduğu kadar, Meclis kürsüsünde de mesuliyetsiz, ölçüsüz olarak itham ettikleri görülmez. Bizim Hükümet bize bunu reva görüyor. Biz kanunlara göre hakkımız olan bir vazifeyi yaparken, kanunların teminatı altında bulunduğumuzu zannederken, tecavüze uğradık. Bu tecavüze karşı kanundan beklemeye*

⁵⁹ Son Posta, 12 Ekim 1952, Sayı:5639, s.1-5.

⁶⁰ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0 , Yer No: 44.264.2.

⁶¹ TBMMTD, 28 Kasım 1952, IX. Dönem, Cilt 17, s.392; Fatma Aydın, "Demokrat Parti İktidarı Uygulamalarının Bir Taşra Kenti Basınına Yansımaları: Balıkesir Örneği (1950 – 1960)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2014, s.49-50.

Tunç

hakkımız olan himayeyi görmedik. Şimdi buna karşı mesul Bakan, Başbakan adına, diyor ki; halktan vukubulan tecavüz haklıdır, yerindedir. Böyle bir hukuk telâkkisi görülmemiştir. Biz ve bütün vatandaşlar, kanunların bize verdiği himaye haklarını istifade olunur bir meşru hak olarak tanıyor. Hükümet bunu bizden esirgiyor. Hükümet, benim İzmir'de söylediğim, muhtelif yerlerde yaptığım beyanatı münakaşa mevzuu yapmak istiyor. Bunu yapmak istiyorsanız ve Mecliste konuşmak istiyorsanız bunun usulü vardır. Gensoru talep ettik. Bütün iç politikada her mevzuu enine boyuna konuşmak istedik. Hükümet bunu kav bul etmedi. Hükümet Mecliste beyanatta bulunmamıştır. Efkârı umumiyeye intikal eden parti gurupu müzakerelerinde Başbakan'm iç politika hakkında gensoruyu tasvip etmediğini öğrendik. Ekseriyet grubundan Büyük Millet Meclisine intikal eden karar, gensorunun reddi ile neticelendi. Cevap verilmemeyi temin ederek söz söylemek kolaydır. Eğer bizimle bir münakaşa yapmak, memleketin iç politikasını enine boyuna görüşmek için fırsat vermeye Hükümetin cesareti varsa... Bu Mecliste müzakere açılmasını ve vatandaşları huzursuz eden bütün iç politikayı ve emniyet meselelerinin görüşülmesini çok arzu ederiz. Şimdi, gensoru açılmadan benim üzerimde münakaşa açılıyor. Mevzu nedir? İzmir'de yaptığım beyanat, muhtelif yerlerde yaptığım sorular. Siyasi partiler halk içinde toplantılar yaparlar ve kendi kanaatlerini, fikirlerini kendi anlayışlarına göre izah ederler, mukabil partilerin böyle bir münakaşa mevzuunda neticeye varmasına imkân yoktur. Büyük Millet Meclisi nihayet siyasi partilerin münakaşalarını halledebilecek bir yer de değildir. Ama mutlaka söylenen sözler doğru mudur, değil midir? Bunun üzerinde hesap ister gibi bir muameleye beni muhatap tutmak isterseniz hepsine ben cevap vermeye hazırım. İzmir'de söylediğim sözlerin hepsi doğrudur, hepsi kanaatin mahsulüdür, hepsini cümle cümle ispat, teyit etmeye muktedirim. Arkadaşlar, yalnız o kadar değil, bu sözler iç politika hakkında, dış politika hakkında, memleketin bütün meseleleri hakkında görüşlerimizi, şahsi görüşlerimizi, siyasi partimizin görüşlerini vatandaşlara anlatmak hakkımızdır, bir; vazifemizdir, iki; tecavüzle bizi menetmeye kalkışanlara karşı kanunu tatbika memur olanlar bizi himaye etmeye mecburdur, üç. Eğer bu memlekette kanun varsa. Eğer hareketleriniz ve siyasi partileriniz; kanunun bize taahhüt ettiği bu himayeyi temin ederse, bu memlekette nizam vardır, kanun vardır, emniyet vardır. Eğer mesuliyeti olmayan bir Hükümetin elinde bizim haklarımız temin olunmıyacaksa, Büyük Millet Meclisi o Hükümetin hakkından gelecektir. Büyük Millet Meclisini, kendi hususi parti tertipleriyle vazifesinden menetmek tertibi daima muvaffak olamaz. Bu tertiplerde nihayet Hükümet iflâs edecektir. Bizim kanaatimiz budur. Varsa Hükümetin cesareti... İzmir'deki nutkumun her cümlesi mahzı hakikattir".⁶² Bu durum her iki

⁶² TBMMTD,28 Kasım 1952, IX. Dönem, Cilt 17, s.392;

Tunç

liderin birbirlerine karşı kullandıkları dil ve yönelttikleri eleştirilerde görülmektedir.

Sonuç

14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelen ve tek parti yönetimine son veren DP döneminde muhalefetle iktidar partisi arasında çok ciddi sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunlar özellikle de DP iktidarının ilk döneminde çok bariz olarak devrin yerel ve ulusal basınında görülebilmektedir. İktidarla muhalefet arasında bu şekilde olayların yaşanmasına yol açan temel sorunlar arasında DP'nin iktidara geldiği ilk yıllarda askeri ve bürokratik kadroda büyük değişiklikler ve düzenlemeler yapması, Arapça Ezan yasağını kaldırması, CHP'ye ait Halkevlerinin kapatılması ve CHP'nin mallarına el konulmasıdır. Bunlardan dolayı da CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, çoğu konuşması ve toplantısında iktidarı sert şekillerde eleştirmiştir.

İsmet İnönü, Hükümet'e yönelik en büyük eleştirisini 6 Ekim 1952 tarihli İzmir nutkunda yapmış ve bundan dolayı iktidar partisi mensuplarıyla vatandaşlar tarafından sert bir biçimde tenkit edilmiştir. Hatta iktidar partisi olan DP, İsmet İnönü'nün İzmir'de irat ettiği nutkunu ihtilal çağrısı olarak nitelendirmiştir. Bundan dolayı da ülke genelinde İnönü'ye karşı ciddi tepkiler oluşmuştur. Bilhassa bu durumdan dolayı İsmet İnönü, İzmir'den sonra gittiği Manisa ve diğer illerde sorunlar yaşamış ve gezmeyi planladığı yerler arasında bulunan Balıkesir ve Bursa'da konuşma ve temaslarda bulunamadan İstanbul'a geri dönmek zorunda kalmıştır. Esasında Halkevlerinin kapatılması ve CHP'nin mallarına el konulmasıyla ilgili olarak İsmet İnönü, 1952 yılı Ekim ve Kasım aylarında kapsamlı olarak Marmara ve Ege'de geziler yaparak mitingler düzenlemeyi planlıyordu. Ancak kendisine karşı oluşan tepkiden dolayı bu planlarını tam olarak gerçekleştirememiştir.

İsmet İnönü, kendisine karşı yapılan hareketlerin sorumlusu olarak DP'yi görmüş ve Başbakan Adnan Menderes'i suçlamıştır. İnönü'ye göre gezileri ve konuşmaları sırasında kamu amme ve düzeninin bozulmasının sebebi, idarecilerin görevlerini tam olarak yapmamaları ve iktidarın baskısından korkmalarıdır. Lakin bu durum DP Hükümeti tarafından her defasında reddedilmiş, kamu kurum ve kuruluşlarının kanunlara uygun bir biçimde işlediği ifade edilmiş ve İsmet İnönü'nün söylem ve ifadeleriyle halkı tahrik ettiği belirtilmiştir. Netice itibarıyla, DP iktidarının ilk evrelerinden birisi olan 1952'de iktidarla muhalefet arasında büyük sorunlar vardır, bu sorunlar 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne kadar devam etmiş ve DP'nin sonu, bu olaylarla hazırlanmıştır şeklinde değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, Fon Kodu:30.1.0.0, Yer No:43.253.6.

BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer No: 44.264.2.

TBMM Tutanak Dergisi

Sürelî Yayınlar

Resmî Gazete

Ayın Tarihi Dergisi

Aslan Balıkesir

Ateş

Balıkesir Postası

Cumhuriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Son Posta Gazetesi

Ulus Gazetesi

Zafer Gazetesi

Araştırma ve İnceleme Eserleri

AVŞAR, Z. ve KAYA, A. E., (2017). *Arapça Ezan Yasağı ve Kaldırılması*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C 33, S 95, Ankara, s.123-160.

AYDIN, F., (2014). “Demokrat Parti İktidarı Uygulamalarının Bir Taşra Kenti Basınına Yansımaları: Balıkesir Örneği (1950 – 1960)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Balıkesir.

BENHÜR, Ç., (2016). *14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP'nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları*, Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, S 17, Konya, s.61-75.

Tunç

ÇAVDAR, T., (2003). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, İmge Yayınları, İstanbul.

ÇAKMAK, F., (2015), *Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mallarına El Konulması*, History Studies, C.3, S 7, Amasya, s.1-21.

ÇEÇEN, A., (2010). *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Çağ Pazarlama yayınları, İstanbul.

KARPAT, H K., (2012), *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul.

LEWIS, B., (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

OBUZ, Ö., (2015). *Halkevlerinin Kapatılmasının Türk Basınına Yansımaları*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C 41, S 8, Samsun, s.499-515.

ÖZDEMİR, H., (2009). *Demokrat Parti (DP) İle Adalet Ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin Karşılaştırmalı Tarihsel Analizi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ, C 22, S 2, s. 188-209.

ÖZDEMİR, Y. ve AKTAŞ, E., (2011). *Halkevleri (1932'den 1951'e)*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, S 45, s.234-261.

TUNÇ, B., (2018). *Ağrı Halkevleri (1934-1951)*, Eğitim Yayınevi, Konya.

ZÜRCHER, E. J., (2010). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınlar, İstanbul.